

INTERVJU BROJA: dr. sc. Robin Harris

Robin Harris povjesničar je i novinar rođen u Falmouthu, Velika Britanija, 1952. godine. Radio je kao novinar, a zatim je obavljao niz funkcija u Konzervativnoj stranci kao i u britanskoj Vladi. Također je bio blizak s premijerkom Margaret Thatcher s kojom je surađivao kao savjetnik, pisac govora i konačno biograf. Povijest je diplomirao i doktorirao na Oxfordu, a odnedavno živi u Hrvatskoj za koju se zainteresirao u vrijeme Domovinskog rata kada počinje s radom na knjizi o povijesti Dubrovnika. Uči hrvatski jezik i ostaje povezan s Hrvatskom, a za svoj doprinos nagrađen je Nagradom grada Dubrovnika 2007. godine te Redom Danice hrvatske s likom Marka Marulića 2009. godine. Dr. sc. Harris je također nositelj prestižnog Reda Britanskog Carstva (CBE). Osim brojnih stručnih publikacija i novinskih članaka u kojima obrađuje politiku, ekonomska pitanja te međunarodne odnose, nedavno je objavio biografiju o blaženom Alojziju Stepincu. Dr. sc. Robin Harris aktivan je i u hrvatskoj javnom životu kroz Centar za obnovu kulture.

Lijep pozdrav gospodine Harris. Velika nam je čast što ste pristali izdvojiti vrijeme za naš častopis. Želio bih započeti s pitanjem koje se svatko pita kada čuje da postoji stranac koji živi u Hrvatskoj: kako ste odlučiti doći živjeti tu i kada ste to odlučili? Koliko svoga vremena provodite u Hrvatskoj, a koliko doma u Engleskoj? Što Vaša obitelj i prijatelji misle o preseljenju u Hrvatsku?

Dolazim u Hrvatsku redovito od 1993. pa poznajem zemlju veoma dobro premda sam se za stalno preselio tek 2016. godine. U Hrvatskoj sam već od prije imao više prijatelja nego u Britaniji, a prije nekoliko godina sam čak bio jedan od osnivača nevladine udruge Centar za obnovu kulture koja organizira događaje i u Zadru. U trenutku kada sam došao u Hrvatsku sam već bio napisao jednu knjigu o hrvatskoj povijesti, a drugu dovršavao. Stoga, odluka o trajnom preseljenju u Hrvatsku mi je bila lakša nego što bi se mislilo. U Engleskoj svoj život u politici i novinarstvu sam velikim dijelom proveo u Londonu, tome je došao kraj, odnosno ja nisam želio dalje nastaviti s tim. Već sam se bio vratio tamo gdje sam rođen, u Falmouth, Cornwall. Sa smrću moga oca 2013. nestale su sve obiteljske veze koje bi me tamo zadržale. Osjećao sam intelektualnu dosadu, a za neke ljude – a ja sam jedan od njih – dosada je smrt. Hrvatska me nije iznevjerila – nikada nije dosadno!

Do sada ste napisali dvije knjige iz hrvatske povijesti: prva je bila o povijesti Dubrovnika, a druga o blaženom Alojziju Stepincu. Zašto baš te dvije teme?

Pisao sam o Dubrovniku jer sam želio pomoći Hrvatskoj koja je prolazila kroz veoma teški period, a ovo se činilo kao najbolja tema za to. U trenutku dok su granate Jugoslavenske narodne armije padale po Dubrovniku, a Zapad počinjao shvaćati što se zapravo događa, činilo se korisnim napisati povijesti političke zajednice – starog Dubrovnika – koja je uvijek bila, bez ikakve sumnje, visoko sofisticirani dio Europe. Te granate bile su velika uvreda svakom kulturnom Europljaninu – naravno, kao i one koje su uništavale Vukovar, ali to je bilo teže za dokazati. Gledajući unatrag, knjiga o Dubrovniku je bila ludi pothvat. Da bih je napisao morao sam naučiti hrvatski, a nisam znao ni riječi bilo kojeg slavenskog jezika. Većina izvornog materijala je na latinskom ili talijanskom što mi nije bio problem, ali moderna istraživanja nisu. Trebalo mi je sedam godina da je dovršim. Knjiga o Stepincu imala je slično ishodište jer sam je zamislio kao pokušaj suočavanja s lažima i iskrivljavanjem istine. Međutim do tada sam već, naravno, mogao čitati izvore bez problema pa mi je i taj pothvat time bio lakši.

Zajednička pravoslavno-katolička komisija koja se bavi pitanjem beatifikacije blaženog Alojzija Stepinca završila je sa svojim radom. Kako Vi komentirate stav Srpske pravoslavne crkve o toj temi unatoč svim dokazima koje ste Vi izvrsno iznijeli u njegovoj biografiji?

Zajednička katoličko-pravoslavna komisija bila je korisni pothvat iz dva razloga. Prvo, pokazala je da je hrvatska strana bila voljna uložiti stvarni napor da uvjeri srpsku stranu da reciklira mitove i obmane konstruirane od komunističke partije Jugoslavije. Drugo, ishod je pokazao da iako se dvije strane mogu slagati savršeno na osobnoj razini – atmosfera je bila prijateljska – Srpska pravoslavna crkva nije imala ni najmanju nakanu mijenjati svoje viđenje Stepinca koje je politički određeno. Srpska pravoslavna crkva je u tom pogledu zapravo grana srpske države, a oni na njenom čelu namjeravaju koristiti mitove o Drugom svjetskom ratu da naštetite Hrvatskoj danas. U ovom trenutku nemaju razloga da prestanu to činiti, stoga neće ni prestati.

Kako su Vaše knjige o Hrvatskoj primljene u Britaniji i općenito u anglosaksonskom svijetu? Konkretno, znate li o kolikim nakladama se radilo prilikom izdavanja i koliki dio tiskanih knjiga se prodao?

Ne mogu se sjetiti točnog broja prodanih primjeraka, ali na moje veliko iznenađenje Povijest Dubrovnika, nakon slabog početka, se prodaje izvanredno dobro za knjigu te vrste. Vjerujem da se više od polovice knjiga prodalo posjetiteljima, u samom gradu. Hrvatska verzija je također popularna, ali iz razloga poznatih samo izdavačima trenutno je van tiska. Knjiga o Stepincu se prodala u manje primjeraka od one o Dubrovniku u originalnoj engleskoj verziji, dok se hrvatska verzija u izdanju Školske knjige prodaje dobro. Međutim, mene više zanima engleska verzija i nju se uvijek trudim promovirati jer želim izmijeniti neupućene i negativne poglede na Stepinca na Zapadu. Mislim da je u tome definitivno doprinijela, ali također bi trebalo na nju gledati kao na doprinos široj debati o Piju XII. i Katoličkoj crkvi u Drugom svjetskom ratu. Laži o Stepincu bile su značajan element laži o Piju XII.

Pisali ste i o povijesti Konzervativne stranke, o Margaret Thatcher, kao i o Talleyrandu. Postoje li naznake da će te knjige biti prevedene na hrvatski jezik?

Bio bih oduševljen kad bi netko htio prevesti te knjige na hrvatski. Talleyrand je preveden na poljski.

Bili ste bliski suradnik Margaret Thatcher, neposredni svjedok i dionik povijesnih zbivanja koje su dovele do završetka hladnog rata i koje mi na fakultetu izučavamo iz knjiga. Kako vi gledate na to vrijeme koje ste proveli u izvršnoj vlasti Velike Britanije, zapravo stvarajući povijest koju mi danas učimo?

To bi zahtijevalo duži odgovor nego što je sada moguće. Čitatelji moje biografije Margaret Thatcher tamo će dobiti potpuniji odgovor. Gospođa Thatcher je doprinijela pobjedi u Hladnom ratu kao ključni suradnik Ronalda Reagana, a njezina politika preobrazila je Britaniju iz beznadno disfunkcionalne ekonomije u jednu od najboljih u Europi. Državi je vratila osjećaj ponosa. Mnogi na ljevici su je, naravno, mrzili - lijek nije ukusan mnogima koji ga moraju uzeti. Međutim, uvijek je bolje učiniti svoju dužnost – i uspjeti – na štetu manje popularnosti, nego se slatko smiješiti i ostaviti sve kako je, a pritom stječući odobravanje ali gubeći poštovanje. Bila mi je čast što sam malo doprinio u svemu tome. Bila je jedna od velikih povijesnih osoba, ne samo našeg vremena nego svih vremena sudeći prema promijeni koju je donijela i onome što je postigla.

Napisali ste biografiju Margaret Thatcher te povijest konzervativne stranke. Međutim, čitajući na internetu o Vama naletio sam na kritiku Vašeg rada kao pristranog. Za slično se optužuju i neki povjesničari sudionici Domovinskog rata, da ne mogu biti nepristrani jer su sami sudionici zbivanja o kojima pišu. Mislite li da je moguće biti objektivan dok se piše o povijesti koje je povjesničar sam bio dijelom?

Tu radim razliku. Postoji razlika između neutralnosti i objektivnosti. Nije moguće – ja bih čak rekao ne bi trebalo biti moguće – biti neutralan oko nekih tema, pogotovo ako ste bili – poput mene u doba Margaret Thatcher – ili hrvatskog pisca u Domovinskom ratu – sudionik ili bliski promatrač. Međutim, inteligentni čitatelj to razumije. Osoba dobiva informacije i uvid različite vrste od onih koje se dobivaju u neutralnom (vjerojatno dosadnom i površnom) prikazu datuma, imena i događaja. Ono što ja uvijek pokušavam učiniti – i ono što se bojim da mnogi u ovom dijelu svijeta ne rade – je biti objektivan. Ako, na primjer, pišem o Stepincu, ja nisam neutralan zbog toga što mu se divim i vjerujem da je bio oklevetan što, naravno, potkrepljujem argumentima. Ali sam objektivan. Ne izostavljam niti iskrivljujem dokaze, ne dajem upitne podatke tvrdeći da su istiniti niti izbjegavam pisati o događajima koji su Hrvatima ili katolicima nisu po volji. Osoba mora imati intelektualni integritet u svemu što piše i govori. To je zlatno pravilo.

Pojam antifašizam izazvao je mnoštvo razmirica u hrvatskom društvu, posebno otkad je Zlatko Hasanbegović izjavio da je antifašizam floskula. Sjećam se da ste jednom pisali o antifašizmu i usporedili pogled na njega na Zapadu s onim na području bivše Jugoslavije. Možete li našim čitateljima iznijeti svoje viđenje antifašizma?

Antifašizam je nastao kao proizvod Komunističke partije. Njegovi temelji leže u strategiji Popularnog fronta osmišljenog od Partije 1930-ih prije nego je Staljin naglo preokrenuo smjer s paktom Molotov-Ribbentrop. Nakon lipnja 1941. antifašistički smjer je nanovo usvojen u

pokušaju da se proširi potpora među nekomunističkom ljevicom i drugim grupama – izvornim grupama otpora – protiv Sila osovine. Ovo je bitno zbog toga što pokazuje da antifašizam kao ideologiju ne definira želja da se suprotstavi fašizmu (ili nacizmu). On je sredstvo krajnje ljevice da uspostavi kontrolu. Na Zapadu, Amerika i Britanija nisu imali potrebe stvarati antifašističke grupe nego smo se mi borili i pobijedili fašizam. Djelomična iznimka od ove tvrdnje odnosi se na situaciju u talijansko okupiranoj Istri i Dalmaciji u godinama do kapitulacije Italije u rujnu 1943. godine. Otpor Talijanima tamo je zaista bio „anti-fašistički“ jer su od 1922. Italijom vladali fašisti. Međutim, da Italija i nije bila fašistička, Hrvati na tim područjima bi se svejedno borili protiv okupatora. To je u biti bio klasični nacionalni pokret otpora. U svakom slučaju, kao i drugdje, komunisti su na kraju preuzeli kontrolu nad tim otporom i izmanipulirali ga u svom totalitarnom smjeru pa je antifašizam postao isto što i drugdje – komunistički front. Koliko ja znam u Hrvatskoj nema fašizma. Postoji bez sumnje manji broj ljudi koji misle da slogan *Za dom spremni* predstavlja nešto vrijedno. Koliko njih ima stvarnu predodžbu o Ustašama nisam siguran, pretpostavljam ne mnogo. U svakom slučaju, za vrijeme svoga boravka u Hrvatskoj nisam nikad naišao na nikoga koga bih smatrao fašistom. Ali jesam na mnoštvo komunista. Još je mnogo komunizma u Hrvatskoj, u smislu ljudi s komunističkim stajalištima, vezama i komunističkom osobnom ili obiteljskom prošlošću. Koja od te dvije grupe – fašisti ili komunisti – predstavlja veću prijetnju slobodi i napretku? Znam za koju ja mislim.

Neke teme, poput one u prethodnom pitanju, veoma su kontroverzne u Hrvatskoj. Nažalost, ljudi koji istražuju i pišu o kontroverznim temama često su suočeni s neodobravanjem i etiketiranjem kao ustaše, fašista, komunista, Jugoslavena, a rezultati njihovih istraživanja se u startu obezvrijeđuju. Što mislite o tome? Nadalje, koje je Vaše mišljenje o radu i rezultatima *Povjerenstva za suočavanje s prošlošću*?

Sad smo ostavljeni s posljedicama *Povjerenstva za suočavanje s prošlošću*. Ne mogu reći ništa dobro o *Povjerenstvu za suočavanje s prošlošću*, blago rečeno, njegovi članovi su imali gotovo nemoguć zadatak. Naravno, povjerenstvo nikada nije trebalo biti imenovano. Ne mogu se rješavati naša velika moralna pitanja preko povjerenstva. Najbolji komentar koji sam pročitao je izdvojeno mišljenje rektora Hrvatskog katoličkog sveučilišta dr. Željka Tanjića. Ono što me zbilja zapanjuje nije nelogična dozvola za korištenje slogana *Za dom spremni* u specifičnim i posebnim okolnostima dok ga se proglašava neustavnim i zabranjenim u drugim – što je naširoko i razumljivo kritizirano. Ono što me zgražava je da je ova inicijativa iskorištena, ponovno, kao i mnogo toga drugoga u hrvatskom javnom životu, da se legitimizira prošla komunistička represija. Petokraka – kao i srp i čekić – izrazi su totalitarizma. Pod totalitarizmom koji predstavljaju tisuće su ubijene, zatvorene, zastrašene, protjerane i špijunirane, a politički, društveni, kulturni i ekonomski život hrvatske nacije je potiskivan 45 godina. Dok su simboli ustaša – po meni ispravno – osuđeni kao takvi, komunistički su smatrani od strane *Povjerenstva* (i sile koju predstavlja) legitimnima – mada s nekim iznimkama – zbog navodne povezanosti s antifašizmom. Kao što sam objasnio, to je povijesna besmislica i povjesničari zasigurno znaju to – ili bi trebali znati. Implicitna poruka *Povjerenstva* jest da je komunizam – a tako i moć komunista i postkomunističke elite – legitiman. Zločini komunizma su nekako viđeni kao manje amoralni nego zločini ustaša. Jedna žrtva je nekako manje vrijedna poštovanja i suosjećanja nego druga. To je u svakom pogledu loša poruka. Uzevši u obzir sve to, ja sam Englez s tradicionalnim liberalnim stavovima i snažan pristalica slobode govora i izražavanja. Takva sloboda

će biti zloupotrebijavana, međutim to je cijena koju plaćamo za slobodu. Ne bih zabranio ZDS niti petokraku ili bilo koju drugu frazu ili znak povezan s totalitarizmom bilo koje vrste koliko god neugodan bio. Uvijek me poprilično uznemiruje kada ljudi govore što smije biti rečeno ili učinjeno. Općenito govoreći, veća je opasnost po stabilnost i demokraciju potiskivanje slobodnog izražavanja nego njegovo dopuštanje. Povijest ove regije u potpunosti to pokazuje.

Kaže se da je povijest učiteljica života, ali prečesto propuštamo učiti iz naših pogrešaka. Na primjer, mnoge države uključujući i Hrvatsku vode ekonomske politike za koje je povijest pokazala da su neučinkovite. Zašto je tome tako?

Povijest nudi pouke, no mnoge su sporne. Trebali bi proučavati povijest radi nje same, a ako nešto korisno naučimo iz nje – a hoćemo ako svoj posao radimo ozbiljno – to je bonus. Preciznije govoreći, frustrirajuće mi je da su hrvatski političari odlučili održavati zemlju siromašnom u čemu ih podržava hrvatska javnost. To čine time što ne uspijevaju stvoriti uvjete za slobodnu ekonomiju. Svi dokazi – ne mislim samo neki, nego svi – pokazuju da kapitalizam stvara preduvjete za porast prihoda i izvlačenje ljudi iz siromaštva. Međutim, vi u Hrvatskoj ustrajete u neuspješnim socijalističkim politikama velike vlade, tvornica u državnom vlasništvu, monopola, velikih regulacija, visokih i kompliciranih poreza – koje potiču nepotizam i korupciju te tjeraju najbolje radnike van iz zemlje. Povijest ekonomskih politika i njihovih rezultata u zadnjih 50 godina uči vas da ste na krivom putu.

Dok sam se pripremao za ovaj intervju naletio sam na članak koji govori o Vama i Joseu Pineri kao potencijalnim savjetnicima Tomislava Karamarka. U tom članku se zdravo za gotovo uzima činjenica da je CIA pomogla srušiti Salvadora Allendea, što je nešto što vi poprilično uvjerljivo negirate u svom uratku *A tale of two Chileans: Pinochet and Allende* iz 1999. godine. Jel se nešto promijenilo u zadnjih 19 godina u vezi te Vaše tvrdnje ili je to još jedan primjer bezobzirnog uzimanja povijesti bez čvrstih dokaza? Pitam Vas jer me to snažno podsjetilo na dobro prihvaćen mit o Karađorđevu prema kojem su Milošević i Tuđman podijelili Bosnu i Hercegovinu koji su povjesničari znanstveno osporili, ali i dalje se uzima kao neupitna istina.

Ne mislim da sam ikada bio kandidat za savjetnika gospodina Karamarka, a siguran sam ni da Jose Pinera nije bio, ali sjećam se tog članka koji je vjerojatno prouzročio paniku u HDZ-u. Allende je počinio samoubojstvo. Učinio je to, navodno, s puškom koju mu je darovao Fidel Castro. Čak je i njegova udovica priznala da se ubio. Propagandna mašinerija je tek kasnije tvrdila da je ubijen. Koliko mi je poznato odustali su od te besmislice te su sad umjesto toga usredotočeni na teoriju da je Pinochet ubio pjesnika Pabla Nerudu. Nema sumnje da su mnoga ubojstva počinjena, ali ovakve priče su propaganda. Navodni dogovor Miloševića i Tuđmana da podijele Bosnu su, kao što ste rekli, slična priča. Ponovno, ne sumnjam da je Tuđman mislio da Bosna i Hercegovina ne bi mogla preživjeti kao država, nešto što su europske sile isto pretpostavljale do Oluje i da je u tom smislu radio pripreme za slučaj da se to dogodi, za slučaj da Hrvate treba zaštititi. Moglo bi se dogoditi da neki novi dokaz izađe na vidjelo. Za sada mogu samo reći da nema uvjerljivih dokaza da se Tuđman dogovorio s Miloševićem oko podjele Bosne na sastanku u Karađorđevu, unatoč stalnim uvjeravanjima u suprotno.

Polako se približavamo kraju razgovora pa me zanima postoji li neko djelo u Vašem opusu na koje ste najviše ponosni? Zašto?

Mislim da je najzanimljivija knjiga koju sam napisao – premda činjenično ne donosi ništa novo – moja knjiga o Charlesu-Mauriceu de Talleyrandu. Nemoralna varalica ali i dosjetljiva, lukava i zanimljiva osoba koja se održala živom u opasnim vremenima – u doba Francuske revolucije, Napoleona i restaurirane Bourbonске monarhije. U svojoj doktorskoj disertaciji bavio sam se francuskom povijesti koja mi je do početka bavljenja Hrvatskom bila najveći povijesni i kulturni interes. Knjiga je van tiska, ali nadam se da će biti ponovno izdana.

Što dalje u Vašem znanstvenom životu? Imate neko područje izučavanja, neku novu knjigu na umu i znači li to što živite u Hrvatskoj da ćete se baviti većinom temama iz hrvatske povijesti?

Nadam se. Trenutno radim u Državnom arhivu u Zagrebu na dokumentima OZNA-e i UDBA-e. Pretpostavljam da će ovo dovesti do nečega, ali još nisam siguran do čega.

Rekli ste da su Hrvati za jedan malen narod doživjeli više previranja nego neki mnogo veći i poznatiji narodi, dok sam ja baš nedavno razgovarajući s prijateljem, inače povijesnim entuzijastom, od njega čuo da mi Hrvati imamo sjajnu povijest, samo je ne znamo prodati ljudima, promovirati. Jel bi se Vi složili s tim? Kakvo je Vaše mišljenje općenito o hrvatskoj povijesti, koliko je ona intrigantna Vama kao strancu?

Hrvatska ima dugu, turbulentnu povijest, na raskrižju između Europe i Balkana, naciju koja ima snažan identitet, ali nedovoljno razvijenu državnost i političke institucije, te bogatu kulturu unatoč malom broju stanovnika. Što se tiče promoviranja svoje povijesti, mislim da Hrvatska to čini prilično dobro – kao u nedavnoj igrano-dokumentarnoj seriji o Dubrovniku, Republika, u kojem ja imam ulogu, iako, drago mi je reći, ne kao glumac! Problem s opisivanjem povijesti je njezina složenost, velik dio koje – iz zapadne perspektive bar – proizlazi iz teških imena i nerazumljivog jezika. Jednog dana bih volio, premda ne dok stvarno ne pođem u mirovinu – ako pođem u mirovinu – napisati povijest Hrvatske o čemu sam, naravno, mnogo razmišljao. Pritom se moraju izbjeći dvije opasnosti – onu da se ne zatekneš opisujući većinom ono što se događalo u Europi jer su se događaji prelijevali u Hrvatsku – ili još gore – da se napiše povijest kao da je Hrvatska uvijek bila nezavisni entitet s vlastitom neprekidnom pričom, a ne provincija neke druge države nemoćna kontrolirati događaje. Bitno je biti objektivan, premda ja ne bih bio neutralan.

Postao je običaj na kraju svakog intervjua upitati intervjuiranog da kao iskusni povjesničar ponudi neki savjet u vezi struke studentima povijesti. Dakle, što bi Vi savjetovali našim čitateljima?

Počeo sam na Oxfordu kao povjesničar, zatim napustio to radi politike, pa se prebacio na novinarstvo i na kraju se vratio povijesti i biografiji. Moja karijera nije baš uobičajeni obrazac karijere koji se često ponavlja, ali sve u svemu drago mi je da je tako ispalo. Studiranje povijesti je vrlo dobra vježba za razmišljanje i pisanje. Postao sam pisac govora gospođi Thatcher zato što sam znao povijest i razmišljao kao povjesničar. Obično je komentirala na nadmoćan način – kad sam joj rekao da je ono što želi reći dosadno, tehničko ili nerazumljivo – rekla mi je da sam ja komentator, a ona osoba koja postiže što zamisli što je bilo dijelom istinito, ali i dalje je trebala i poštivala komentare. Naravno, moje iskustvo u politici pružilo mi je nešto originalno za pisati u

suvremenoj povijesti. Gledajući na to kako se povijest piše tu – a sada imam dovoljno iskustva s hrvatskoj historiografijom različitih razdoblja – zatečen sam s dvije stvari. Prva je ogromna količina zanimljivog materijala koji se otkriva – pregledavanje članaka na Hrčku i odličnih publikacija Hrvatskog instituta za povijest pokazuju to. Drugo, primjećujem da se u većim povijesnim knjigama premalo napora ulaže u to da se predmet učini zanimljivim čitatelju. Ne govorim o trivijalizaciji sadržaja već prije o korištenju stila izlaganja u kojem su velike teme jasno napisane – korištenje duhovitosti nije naodmet, promjene u tempu i tonu ili malo svjetla i sjene, izbjegavanje ponavljanja, udaljavanje od korištenja ubojitih rečenica poput „zanimljivo je“ kad je obično daleko od zanimljivoga. Povijest je ozbiljna grana znanosti i moramo biti strogi prema sebi i drugima kad se njome bavimo. Međutim, trebala bi također biti i zabavna, a po mom iskustvu ako pisac uživa pišući obično i čitalac uživa čitajući. Kao i u slučaju mnogo toga drugoga u Hrvatskoj, proizvođač bi trebao malo više pozornosti posvetiti korisniku. Ono što sam rekao o pisanoj povijesti još je istinitije u javnim predavanjima. Biti dosadan nije znak intelektualnosti i iako to možda je tako u Srednjoj i Istočnoj Europi, po tom pitanju preferiram anglosaksonski način i preporučujem ga vama.

Puno Vam hvala gospodine Harris!